

פרשת תרומה

אתי מרחיק

בחלוקה להברות					לדוגמא
השניה		מילה ראשונה			
	(4) הטעם	(3) קמץ או סגול	(2) מלעיל		
א	עי	רה	ש	אעִיֶּקֶה שָׁחַר	
מי כ	מו	ך	ב	מי כִּמּוֹן בָּעַל גְּבוּרֹת	
ומי	דו	מה	לך	ומי דֹמָה לָךְ	
	אר	צה	כנ	אֶרְצָה כְּנָעַן	

עיקר הקושי בכלל זה הוא כאמור חוסר ההרגל שהרי אינו נמצא בעברית המדוברת יום-יום, אך אין לך דבר העומד בפני הרצון, ומי ששים ליבו לדגשים אלו זמן מה יהיה לו הדבר להרגל ומעצמו ירגיש היכן צריך לבוא דגש. מ"מ זאת לדעת שדגש זה של אתי-מרחיק (וכן של הכלל הדומה לו הנקרא **דחיק**¹⁶⁹) אינו משנה משמעות לכשעצמו.

להלן דוגמאות נוספות לאתי-מרחיק ודוגמאות למבטלים כלל זה ע"פ המספרים לעיל (שפרטיהם הובאו בקיצור בסוגריים):

1. (שהטעם משרת) **"אם-מזבח אבנים תַעֲשֶׂה-לִי"** (סוף יתרו) הלמד דגושה בדגש כבד, אבל **"ואש תהיה לִילָה בּו"** (סוף פרשת פקודי) הבית איננה דגושה בדגש כבד מפני שמילת "לילה" בטרחא שהוא טעם מפסיק.¹⁷⁰ וכן **"ויכחשו איבִיךְ לָךְ"** (דברים לג, כט) אין בו דין אתי מרחיק מפני השני-פשטין שהוא טעם מפסיק הבא לפני מילת "לך". וכ"כ בפרשת תצוה **"לדָּבָר אֱלִיךְ שֵׁם"** אין דין אתי מרחיק והשין רפה.
2. (שהראשונה מלעיל) **"יהיה-לו"** (כח, ז) הלמד דגושה כי הטעם במילת "יהיה" נסוג אחור, אבל **"לא־יהיה לָךְ אלהים אחרים על־פְּנֵי"** (כב, הלמד רפה מפני שמילת "יהיה" טעמה מלרע וכן למד של **"לא־תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל"** (שם ג).¹⁷¹

"ועשיתָ לו" (כה, כה-כו) וכן **"ויצַקְתָּ לו"** (פסוק יב) הלמד דגושה דגש כבד (חזק). בודאי יתמה הקורא על פשר הדבר, דגש כבד בראש מילה? הכיצד? דגש זה נובע מן הכלל הדקדוקי הנקרא **אתי-מרחיק** (בא מרחוק) ונמצא רבות במקרא, אבל נשמט מהלשון המדוברת ומכאן נובע הקושי שלנו, שאיננו מורגלים בו. קושי נוסף הוא המורכבות של כלל זה, לכן נפרט ונבאר אותו באר היטב בס"ד.

אתי מרחיק הוא כאשר תהיינה שתי מילים הסמוכות זו לזו כך

1. שאין טעם מפסיק ביניהם.
2. והמילה הראשונה טעמה מלעיל (בהברה שלפני האחרונה),
3. ומסתיימת **בקמץ** עם הא¹⁶⁵ נח נסתר (הא שלא נשמעת במבטא) או בלעדיו, או **בסגול** שלאחריו הא נח נסתר.¹⁶⁶
4. וטעמה של המילה השניה בהברה הראשונה¹⁶⁷, אז תדגש האות הראשונה במילה השניה בדגש כבד¹⁶⁸. הדבר מצוי בעיקר במילה זעירה - בת הברה אחת. אופן הביטוי הוא בצורה "לחוצה" כמקשה אחת (ועשיתָ-לו), וצריך שמיעה ממומחה. להלן מספר דוגמאות שסודרו בצורת טבלה תוך כדי חלוקה להברות וסימון הסעיפים של הכלל דלעיל.

¹⁶⁵ וזה בתנאי שאות הא הנוספת אינה מן השורש.

¹⁶⁶ גם אם היא שורשית.

¹⁶⁷ כגון אם המילה היא זעירה דהיינו בת הברה אחת. ואם המילה בעלת מספר הברות אז ע"פ צריך שיהיה עיקר הטעם באות הראשונה, או בשניה אם הראשונה בשוא או חטף. נמצא שרק הברה אחת מפסיקה בין שני הטעמים.

¹⁶⁸ ובלבד שתהיה אות זאת מסוגלת להדגש לאפוקי מאותיות הגרוניות אחה"ע וגם הריש עמהם עפ"ר. אותיות בגי' כפ"ת גם הם יכולות להדגש מכח כלל זה לכן צריך הבחנה אם הדגש בראש התיבה הוא קל או כבד.

¹⁶⁹ עיין במאמר על הפרשה הבאה.

¹⁷⁰ מ"מ במקרה זה הבית דגושה בדגש קל.

¹⁷¹ בטעם התחתון דווקא, אבל בטעם העליון בו קוראים בקריאת התורה בבית הכנסת הוא דגוש.

חשיבותה של אות בתורה

"ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתת על ארבע פעמתי ושתו טבעת על-צלעו האחת ושתי טבעת על-צלעו השנית" (כה, יב). נתבונן בפסוק ונספור כמה טבעות היו לארון? לכאורה שמונה טבעות מופיעות בפסוק - ארבע טבעות ... ושתי טבעות ... ושתי טבעות. אך אין הדבר כן אלא כפי שמפרש רש"י במקום ושתי טבעות על כלל האחת הן הן הארבע טבעות שנתחלת המקרא, ופירש לך היכן היו, והואו זו יתירה היא, ופתרנו כמו שתי טבעות ללא ואו.

"ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל כליו תעשה נחשת" (כז, ג) - גם כאן הכוונה שאת "הכלים ענמן תעשה נחשת, לא הדברים שהם לכלים כי אין הם זולתם, ולמד יתירה¹⁷³ הוא לתיקון הלשון" (רש"י ושפ"ח במקום), וכן הוא בעשיה בפרשת ויקהל "ויעש את-כל-כלי המזבח את-הסירת ואת-היעים ואת-המזרקת את-המזלגת ואת-המחתת כל-כליו עשה נחשת" (לח, ג) ללא למד.¹⁷⁴

דוגמא נוספת יש בפסוק "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על-ארץ העדת ואת¹⁷⁵ כל-אשר אצוה אותך אל-בני ישראל" (כה, כב) פרש"י ז"ל "הרי ואו זו יתירה וטפלה, וכמוהו הרבה במקרא." וכן הזכיר הראב"ע ואו זו כיתרה. דוגמאות אלו נלקחו מן הפרשות הסמוכות כדי יש הרבה אותיות שנראות כיתרות כפי

3. (שמסתיים בקמץ או סגול וכו') גם פא של "נורא תהלת עשה פלא" (טו, יא) רפה מפני שמילת "עשה" מסתיימת בצירי לא בסגול. "ולחשך קרא לילה" (בראשית א, ה) - הלמד רפה מפני שהמילה "קרא" מסתיימת באלף לא בהא.

4. (שהטעם בראש המילה השניה) "ועשית פרכת" (כו, לא) ודומיהם רפים כי הטעם במילה "פ-ך-כת" הוא בהברה השניה לא בראשונה, וגם אם יבוא שם מעמיד אינו נחשב טעם לעניין זה ולכן הפא רפה. אבל ישנם יוצאים מן הכלל שנמנו במסורה שבהם יש דגש כבד למרות שאין שם עיקר הטעם כגון "מי-כמכה באלם יי" (טו, יא) "ועשית קערתי" (כה, כט) "ועשית סירתיו" (כז, ג) ויש גם יוצאים מן הכלל שבהם היה צריך להיות דגש ואעפ"כ הוא רפה כגון "גם צפור מצאה בית" (תהלים פד, ד), "ידעתך בשם" (לג, יב).

דוגמאות נוספות (מן התפילה): שהחזרת בי נשמתי, נשמה שנתת בי, שמת שמו אברהם, יהללך סלה, ירוממוך סלה, והשביעי רצית בו, שמך-זאת¹⁷², היתה-זאת. אבל ולא שנה לנו הלמד רפה מפני שההא של "שוה" היא שורשית, וכן "רצה בנו" שבקדוש בבית רפה.

¹⁷³ והמצודות והרד"ק בשמואל ב ג, ל ד"ה הרגו לאבנר וכן ברד"ק בישיעה נד, יב וכן במצודות דברי הימים א כח, יג חולקים וסוברים שלמד זו פירושה כמו את. וכן נקט לרש"י עמוד י"ד.

¹⁷⁴ ע"ע רש"י ורמב"ן שמות יד, כח לכל רכב פרעה.
¹⁷⁵ בס"ת שבידינו ואו זו אינה מופיעה כלל. בעוה"ר באורך הגלות נוצרו מחלוקות לגבי מספר מצומצם של אותיות בס"ת כפי שקיים כאן בואו של "(ו)את כל-אשר" עיין באבי-העזרי בהערותיו על הראב"ע ובמנחת-שי שתמהו על נוסחה זו, והמסקנה להלכה ע"פ המסורת הגדולה שואו זו טעות היא.

¹⁷² עיין במאמר על הדחיק בפרשה הבאה על הפסוק "ומשנה-כסף" (בראשית מג, טו).

ומן הצאן), חיפשו כמה פעמים מופיע השם "אהרן" בדילוגי אותיות שונים והגיעו למספר 25 שהוא פי 3 מן הצפוי ע"פ החשבון הסטטיסטי (הסיכוי שדבר כזה יקרה במקרה הוא קטן מאוד). רצו לבדוק מה קורה למספר הדילוגים אם מחסרים אות ואו אחת מאחד הפסוקים (כמו למשל להפוך מילה בכתיב מלא לכתיב חסר, דבר שמבחינתנו נראה שאינו משמעותי), והנה הפלא ופלא, מספר הדילוגים ירד פלאים ל-8! רואים אנו בחוש שכל שינוי ולו הקטן ביותר בתורה הקדושה משנה באופן משמעותי את הרבדים הפנימיים הטמונים בתוכה.

במאמר מדעי מקיף יותר שפורסם ע"י החוקר דורון ויצטום מתוארת "תחרות" בדילוגים בין ספר בראשית שלנו ובין גרסת השומרונים השונה מן התורה שלנו בשינויים קלים. חיפשו דילוגים מינימליים של מידע שנדלה מן האנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל. התוצאות היו שלספר התורה שלנו נמצא מספר דילוגים מינימליים קטנים ואכותיים מזה של גרסת השומרונים באופן משמעותי. והרי לנו המחשה נוספת על חשיבותם של אותיות בודדות בתורה הקדושה וגם על אופן שמירתה בדיוק רב מדורי דורות.

שמעיד רש"י ז"ל על הפסוק "ואיה וענה" (בראשית לו, כד) - "ואו יתירה, והוא כמו איה וענה, והרצה יס במקרא וכו'".

בדוגמאות הנ"ל נראה לכאורה שחלילה יש אות מיותרת בתורה, ולא היא! שאם באנו להקשות הרי לנו מקומות רבים בתורה שהפסוק לכאורה לא נכתב ע"פ כללי הלשון, למשל שהפסוק מתחיל בלשון זכר וממשיך בלשון נקבה, או שעובר מלשון רבים ללשון יחיד ויש מקומות בהם חסרים לכאורה מילים בפסוק ועוד כהנה וכהנה.

אלא שהקב"ה טמן בתורה הקדושה מלבד הרובד הפשוט גם רובדי רמז, דרש וסוד.¹⁷⁶ ואם **נראה לנו** שאות מסוימת חסרת משמעות אין הדבר כן. לכן ספר-תורה החסר אות אחת פסול¹⁷⁷ ולא משנה איזה אות.¹⁷⁸ גם לנו יש צוהר להבנת חלק מן "השינויים" הנ"ל לפחות ברובד הדרש, הלא המה בדרשות חז"ל לכל אורך הש"ס.¹⁷⁹ ואם במקרה זה או אחר לא מצאנו דרשה של חז"ל שמסבירה לנו את השינוי הרי שחסרים לנו מדרשות אלו וכל זה עוד לפני הגיענו לרובדים האחרים של התורה הקדושה של רמז וסוד.

ולמי שעדיין לא זכה ללמוד ש"ס הרי שהאיר הקב"ה את עינינו בעניין הצפון בתורה ע"י דילוגי אותיות, והוא אופן אחד מיני רבים שבאמצעותם ניתן להמחיש שהתורה היא מן השמיים.

והנה לדוגמא ב- 13 הפסוקים הראשונים שבספר ויקרא (פרשת קרבן העולה מן הבקר

¹⁷⁶ כפי שכתוב בזהר לדוג' בח"ב פרשת משפטים דף כד ע"א: בגין דאורייתא כלא חד שמא קדישא הוא, שמא עלאה שמא דכליל כל שמחן, ומאן דגרע אות חד מינה כאילו עביד פגימותא בשמא קדישא. ועיין למשל ברמב"ן בהקדמתו לספר בראשית לאחר שמסביר על החכמות הצפונות בתורה ועל כך שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה, כותב: ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול. כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ס"ת שיחסר בו ו' אחד ממלות אותם שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה או שיכתוב הו' באחד משאר החסרים וכן כיוצא בזה אע"פ שאינו מעלה ולא מוריד כפי העולה במחשבה וזה הענין שהביאו גדולי המקרא למנות כל מלא וכל חסר וכל התורה והמקרא ולחבר ספרים במסורת עד עזרא הסופר הנביא שנשתדל בזה כמו שדרשו מפסוק ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא.

¹⁷⁷ כמ"ש רמב"ם הלכות תפילין פ"א ה"ב "וכן ספר תורה שחיסר אפילו אות אחת פסול" וע"ע במגדל עוז שם. אמנם עיין בב"י או"ח סימן קמ"ג ובהגהת ס"ד ובמ"ב סקכ"ו שם.

¹⁷⁸ לכן באו בעלי המסורה והשאירו לנו רשימות מפורטות על כל התנ"ך כולל חסרות ויתירות, ניקוד, הטעמה ועוד. כמ"ש הרמב"ן בהערה דלעיל.

¹⁷⁹ עיין למשל בגר"א על הפסוק "וכי יפתח איש בור" (שמות כא, לג) שברישא בור מלא של י' טפחים ואינו חסר כלום ובסיפא "כי יכרה איש בור" חסר שגם אם כרה בור חסר חייב.